

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 138 2017

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Sigrid Schottenius Cullhed (recensioner)

Biträdande redaktör: Annie Mattsson och Camilla Wallin Bergström

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2018 och för recensioner 1 september 2018. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-37-7

ISSN 0348-6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2018

Slutligen förvånar aktualiserandet av genusfrågor i samband med rolldikten (184). Det som sägs om kvinnor och eventuella manliga objekt torde gälla Runebergs jaguppgivande fiktiva karaktärer i vissa dikter (199), men knappast några andra, ja kanske inte ens alla Runebergs kvinnor (jämför Lotta Svärd). Det är inte kvinnan som får röst hos Runeberg, utan möjligen hans föreställning om kvinnan. Det torde vara förhastat att påstå att den finlandssvenske nationalskalden skulle skapa kvinnliga subjekt (201) – åtminstone om vi med kvinnliga subjekt menar det som Edith Södergran långt senare lyckas konstruera.

Daniela Siléns doktorsavhandling skulle, som framgått av det ovanstående, ha tjänat på en historisk fördjupning och uppärbetning av relationerna till romerska och grekiska klassiker. På avhandlingens sista sidor hade det varit på sin plats med några slutsynpunkter på rolldikt och centrallyrik. Avhandlingen hade också vunnit på ett beaktande av de senaste decenniernas litteraturteori och dess diskussioner av ironi, läsarperspektiv, prosopopeia, genre och icke minst Shoshana Felmans med flera framhävande av att det viktiga är *hur* dikt betyder, inte *vad* den betyder. En viss rensning av material, framför allt vad gäller 1800-tal, hade också varit av godo.

Doktorsavhandlingens värde ligger främst i dess lyhörda analyser av svenska 1700-talssdikter, exempelvis uppmärksammandet av de hierarkiska nivåerna i Anna Maria Lenngrens "Till Rosalie". Avhandlingens tes om rolldikten som genre må vackla, men den vittnar om intellektuell energi och vilja till vetenskaplig debatt. Det är självfallet också den doktorsavhandling som faktiskt föreligger som skall bedömas, och inte den avhandling som kunde ha föreläggat. Jag återoppar därför den svenske 1700-talsförfattaren Thomas Thorilds tredje lag i *En Critic öfver Criticer*, nämligen "Ingenting göres för sina fels skuld, utan för sitt värdes skuld", när jag avger mitt slutomdöme av Daniela Siléns doktorsavhandling.

Roland Lysell

Evelina Stenbeck, *Poesi som politik. Aktivistisk poetik hos Johannes Anyuru och Athena Farrokhzad*. Lunds universitet. Ellerströms. Lund 2017.

Evelina Stenbecks undersökning av Johannes Anyurus och Athena Farrokhzads rörelser på den svenska poetiska, mediala och politiska scenen är

oupphörligt intressant. Inte minst för att detta är något så ovanligt som en samtidshistorisk analys av sambanden och interaktionerna mellan händelse, författare, verk och publik i ett nytt litterärt och medialt landskap, där synen på den här relationen snabbt och radikalt har förändrats. Mer kunskap kring detta underutforskade område är både välbehövligt och efterfrågat. Som alla goda avhandlingar väcker även Stenbecks en mängd spännande frågor. Efter ett referat av avhandlingen, en kortare diskussion kring definitioner och urval och några övergripande kommentarer kring själva analyserna kommer den här granskningen framför allt att beröra två huvudproblem. Det första kretsar kring frågan om vem eller vad som agerar i den aktivistiska poesin, och det andra rör alternativa perspektiv med andra möjliga slutsatser, framför allt i fråga om synen på identitet och språk hos Johannes Anyuru.

Evelina Stenbecks avhandling *Poesi som politik. Aktivistisk poetik hos Johannes Anyuru och Athena Farrokhzad* omfattar 294 sidor. Dessa fördelas på sex kapitel, omgivna av innehållsförteckning, sammanfattning, noter och källförteckning. Första kapitlet presenterar syfte, tidigare forskning och teori- och metod, medan det avslutande kapitlet sex sammanfattar iakttagelser och rön, samt jämför de båda behandlade författarnas poetiska och politiska strategier. Däremellan återfinns fyra analyskapitel organiserade parvis, där det första behandlar förutsättningarna för en performativ poetik i respektive författares debut, i kapitel två Anyurus *Det är bara gudarna som är nya* (2003) och i kapitel fyra Farrokhzads *Vitsvit* (2013). Dessa kapitel undersöker strategier för att skapa intryck av närvaro, autenticitet, förkroppsligande och händelse, i själva texterna. I kapitel tre och fem följs linjen mot en mer handlingsbaserad poetik som också går utanför bokpärmar, först utifrån Anyurus bloggsamling eller rapportbok *En civilisation utan båt* (utgiven 2011), ett par dikter och ett debattinlägg, därefter med utgångspunkt i Farrokhzads avsnitt av *Sommar i Pt* 2014 och efterföljande reaktioner i olika media.

Kapitel ett, "Poesins verkanskraft" (9–44), tar avstamp i Athena Farrokhzads dikt "No pasaràn", publicerad i *Sydsvenskan* den 16 mars 2014, veckan efter en mångtusenhövdad antifascistisk demonstration i Malmö. Diktens upprepande uppmaning "Säg något", utvecklas till en indirekt vädjan även till läsaren att handla, att *göra* något. I centrum för Evelina Stenbecks avhandling står det komplice-

rade mötet och gränserna mellan poesi och politik. Detta undersöks utifrån de performativa strategier som samtidspoeterna Anyuru och Farokhzad använder sig av för att förena litterär praktik och politisk vilja till förändring. Undersökningen rymmer både texterna i sig, och deras *påverkan* – för den performativa poesin avser att skapa affekter och effekter ute i samhället.

I en utblick kopplar Stenbeck poesins återupprättade kontakt med omvärlden bland annat till den framväxande globala rättviserörelsen, och till frågan om representation, där Gayatri Chakravorty Spivaks uppdelning i politisk och estetisk representation, *Vertretung* och *Darstellung*, blir särskilt central. En ny politisk och poetisk verklighet kräver nya angreppssätt. Mot Frankfurtskolans autonoma konst, som blir sant politisk bara om den upprättar ett avstånd till samhället, ställer Stenbeck bland annat Judith Butlers tankar om ett *politiskt framträdelseurum*, där en engagerad, politisk litteratur upprättar en tydlig om än komplex relation med sin samtid. Målet för den här typen av poesi är att skapa och aktivera ett kretslopp där både den politiska händelsen, dikten, läsaren och omvärlden ingår. I denna kedja finns även ett utopiskt element, en grundläggande tro på poesin som samhällsförändrande.

I sitt avsnitt om tidigare forskning konstaterar Stenbeck att det saknas vetenskapliga studier om svensk samtidspoesi med fokus på performativitet och aktivism, och att forskning kring avhandlingens primärmaterial ännu är ytterst sparsam. Men Stenbeck kan utifrån sina frågeställningar även hämta stöd i ett antal verk om 1960- och 1970-talens politiska poesi, studier kring litteratur och offentlighet, konkretism, etisk läsning som motståndshandling, samt performativitet. I sitt teori- och metodavsnitt anlitar Stenbeck ett brett performancebegrepp, vars interaktiva, relationella och intersubjektiva aspekter bidrar till förståelse av hur den politiska poesin skapar "relationer till verkligheten utanför dikten" (30). Snarare än språk och form är det materialitet och medialitet som står i fokus. Stenbeck lyfter fram tre performativitetsteoretiska perspektiv inför sina kommande analyser: Austins språkfilosofiska teori om talhandlingar, Fischer-Lichtes idé om en "performativ vändning" inom konsten där gränsen mellan åskådare och publik utmanas genom olika interaktiva element, så kallad *feedbackloop*, samt Veltens distinktion mellan händelse och handling, i det här fallet det texterna *gör* kontra deras *verkanskraft*. Där sedvanlig

texttolkning frilägger mening *inom* texten fokuserar performativ analys på skapandet av mening i *relationen* mellan konst och verklighet, dikt, publik och samhälle. I detta relationella tillstånd är poeten framför allt en återbrukare, en *semionaut* som laddar om redan använt språk genom att upprätta nya kombinationer. Den performativa diktens ärende blir därmed att osäkra gränsen mellan konst och verklighet för att återförtrolla världen och tvinga läsaren/åskådaren att gå från passiv betraktare till etisk reflektion – och eventuellt också handling. Eftersom *identitet*, *migration* och *rasifiering* är centrala tematiser i de båda undersökta författarskapen, återoppar Stenbeck postkolonial fenomenologi, främst utifrån Frantz Fanon och Sara Ahmed, och aktualiserar även den senares analys av känsloekonomier.

Kapitel två, "Myt och motmyt – förorten i Anyurus *Det är bara gudarna som är nya*" (45–91), syftar till att "belysa den strid om röst och representation" som förs i diktsamlingen på en metapoetisk nivå. Stenbeck följer tre poetiska strategier för att uppnå subjektsskap på platsens, språkets och maktens nivå – subjektsskap som också är knutna till tre jaginkarnationer – förortens Akilles, historiens bard och framtidens politiska profet. Anyurus sätt att låta *Iliaden* som produktiv intertext spegla den samtida förortens villkor slog an starkt i en offentlighet som omhuldade "mångkultur", och Stenbeck utreder hur författaren utnyttjade förväntningar och stereotyper kring förorten för att just peka på problemet att skriva poesi inom ramen för en kolonial nutidsdiskurs. Här blir Akilles en både politisk och estetisk representant, en projektyta för föreställningar om förorten, och en mångskiftande, men också förtingligad motståndshjälte. Den politiska representationens bard, å sin sida, destabiliserar föreställningar om förorten som periferi i en postkolonial och litteraturhistorisk *writing back*, i form av en motmyt, "Den Svarta Skapelseberättelsen". I ytterligare ett metapoetiskt spår urskiljer Stenbeck en sanningssökande profet, som i slutet av diktsamlingen tar den historieberättande bardens plats och finner sin röst och representation i det försonande gudsordet.

År 2011, åtta år efter debuten, befinner sig Johannes Anyuru i demokratis och de homeriska eposens vagg, i krisens Grekland, som deltagare i Ship to Gazas andra flottilj. Under ett par veckors väntan i Pireus – fartygen tilläts aldrig lämna hamnen – bloggar Anyuru för kulturtidskriften *Glänta*, och merparten av materialet publiceras senare i boken

En civilisation utan båtar. I avhandlingens kapitel tre, ”Mot en aktivistisk poetik – Anyuru i Aten och efteråt” (93–126), placerar Stenbeck verket i en samtida europeisk krisgenre, ”som ett försvarstal för aktivism i bredare bemärkelse” (96). Förutom syftet att ge den tystade röst urskiljer Stenbeck ett överordnat sökande efter en ny aktivistisk poetik och praktik, där dikten även verkar utanför boksidan och poeten provar att representera inte bara sig själv, utan de många. Omorienteringen har sin grund i en språkkris hos Anyuru själv, menar Stenbeck, som spårar vägen ut dels bland de oförfalskade rösterna på Syntagmatorget, dels i det kollektiva projekt Anyuru initierar genom att via bloggen bjuda in läsare och författarkolleger till ett virtuellt torg, vars redigerade yttranden resulterar i dikten ”Utan namn”. Torget, *agonan* som modell för en aktivistisk, kollektivistisk poesi nyttjar Anyuru även senare, när han uppläter sitt framträdesrum åt den nedläggningshotade Kvibergs marknad, åt ungdomar inom organisationen Förortens pantrar eller åt hyresrättsaktivister i Alby. Barden och profeten träder tillbaka, poeten förvandlas till körledare, eller blir själv ett slags torg, som erbjuder en återupprättad och återförtrollad förbindelse mellan språk och värld, mellan poesis och det gudomliga.

I kapitel fyra, ”Inordning i vithetens hegemoni – Farrokhzads *Vitsvit*” (127–171), undersöker Stenbeck framskrivandet av en familjeberättelse om migration och vithet bortom koloniala dikotomier – med särskilt fokus på konfrontationerna mellan mor och dotter. En grundfråga utifrån postkolonial fenomenologi är hur det poetiska subjektet skapas när kropp och språk står i konflikt med varandra: ”Går det att representera familjens erfarenhet, att skriva en migrationsberättelse, med ett språk som tillhör det vita samhällets strukturer och berättelser?” (144). *Vitsvit* synar den hegemoniska, internaliserade vita blicken och skildrar erfarenheten av migration på det enda sätt som står till buds – genom familjens samlade och *motsägelsefulla* utsågor. Motståndet mot det poetiska subjektets, dotterns, version, innebär, menar Stenbeck, en kamp om röst och representation som också förs på metanivå, genom en invecklad citat- och referensteknik som, precis som hos Anyuru, likt en trojansk häst smugglas in. Detta intertextuella kollage skapar polyfoni på flera plan, betonar Stenbeck. Det decentraliserar både författarsubjekt och yttranden på ett sätt som omformar kanon och upplöser dikotomierna, så att ett politiskt subjekt kan framträda.

Året efter debuten, den 21 juli 2014, var Athena

Farrokhzad sommarvärd i P1. I kapitel fem, ”Poesins affektiva verkanskraft – Farrokhzads ’Sommar i P1’” (173–208), undersöker Stenbeck Farrokhzads performativa och retoriska strategier och den starkt affektiva *feedbackloop* det gav upphov till, som det mest anmälda i *Sommars* mer än halvsekelånga historia. *Sommars i P1* är, konstaterar Stenbeck, ”en inbjudan till offentligheten” och den politiskt engagerade poeten tog nu tillfället i akt att i folkbildarens gestalt tala om de världens orättvisor som annars förtigs; fascism, rasism, sexism, kapitalism, EU:s migrationspolitik, och så vidare, i tematiska avsnitt som avslutades med förstärkande kampsånger framförda av en duo direkt i studion. I ett invävt intertextuellt spår återopades 35 författare som i kollageform närvarade av politiska yttrandena. Radioröstens närvaro och Farrokhzads uppfordrande tilltal bröt starkt mot programmets genrekonvention och ”lättsamma”, ”sorriga” inramning, konstaterar Stenbeck. Hon karakteriserar programmet som till lika delar politiskt brandtal och poetiskt verk – ”en performance varid den poetiska handlingen realiseras” (191 f). Liksom hos Anyuru finner Stenbeck här en kollektiv strategi, som decentraliserar poets utsägelseposition och skapar ett politiskt framträdesrum. De starka lyssnarreaktionerna förklarar Stenbeck med hjälp av Sara Ahmeds tankar om känslöekonomi, som ett meningsbärande, ackumulerande och cirkulerande kluster av känslor som likt ett klistert förbinder kroppar och retoriska uttryck med varandra. Farrokhzads sommarprat avtäckte samtidens motståndningar kring demokratibegreppet och kring vad som är möjligt att tala om i offentligheten. Men konflikten visade också den aktivistiska poesins potential som utopisk och förändrande kraft.

Avhandlingens avslutande kapitel sex, ”Poesi som politik” (209–224), sammanfattar tidigare rön och jämför de båda behandlade författarnas poetiker. Stenbeck konstaterar att de delar en upptagenhet vid kollektivet som estetisk och politisk idé. Båda söker vägar för att ge röst åt mängden genom olika former av polyfoni, poetiska kollage och intertextuella lån. Frågor om kropp, röst, plats, representation och historia är centrala hos båda, även om de turneras på olika sätt. Och de har en gemensam tro på det poetiska språkets samhällsförändrande potential, vilket också kräver ett nytt fokus hos den litteraturvetenskapliga lyrikforskningen. Stenbeck skriver:

”När den estetiska sfären inte är frånskild resten av verkligheten blir den hermeneutiska frågan vad dikten betyder mindre relevant. Att istället söka litteraturens verkanskraft och ärende framträder som en nödvändig uppgift för en litteraturvetenskap som vill utgöra en del i en relationell samtid, där gränserna för den offentliga och privata sfären allt mer luckras upp. I synnerhet när poesin i första hand inte längre framträder som en bild av världen utan som en del av världen.” (219)

I förhållande till den språkexperimenterande och innehållsfokuserade diktens poler företräder Anyuru och Farrokhzad enligt Stenbeck en mellanposition. I deras aktivistiska poetik korsar litteraturen och det offentliga rummet ständigt varandra och de stora utopiska berättelserna, vare sig det rör sig om gudsordet eller ”en marxistisk idétradition”, kan i diktens form fortfarande hjälpa människan att förstå och kanske också förändra det samhälle hon lever i.

Evelina Stenbeck har skrivit en viktig avhandling som vill tala om något som pågår just nu, men också har en historia. Det är lätt att sympatisera med ambitionen att som litteraturvetare, inte minst lyrikforskare, vilja följa poesins påverkan även utanför boksidan. Hur går dikten i dialog med samhället, och på vilka sätt involverar och aktiverar den sina läsare?

Analyserna av de båda behandlade poeternas debutdiktsamlingar i kapitel två och fyra når på djupet i såväl text som kontext. Och även om Stenbeck vid flera tillfällen lyfter fram hermeneutikens otillräcklighet i analysen av dagens aktivistiska poesi visar hon samtidigt genom sin egen praktik fram dess förtjänster. Stenbeck zoomar in och ut i undersökningen, varvar närläsningar och intertextuell analys med olika utblickar. Kapitlet om Anyurus debut tecknar exempelvis den svenska förortens historia, utreder dess rasifiering under 1990-talet, och Stenbeck pekar på hur litteraturvetenskapliga och sociologiska tolkningar kan mötas kring förortens paradox som både geografiskt specifik och fylld av symbolik och därmed affekter. Textanalyserna är språkligt genomarbetade, det finns en precision och omsorg om formuleringarna. Bara ett bland många exempel på kärnfulla karaktäristiker: ”Minnet av platsen fungerar i *Vitsvit* som motpol till skrivandets glömska.” (150)

I kapitel tre och fem, som behandlar de mer handlingsbaserade inslagen, rapportboken och radioprogrammet, går Stenbeck verkligen utanför lit-

teraturvetenskapens sedvanliga bekvämlighetszon. Hon söker aktivt efter fungerande redskap, i hög grad utanför ämnesdisciplinen, och formulerar nya typer av frågeställningar som litteraturvetare tidigare inte intresserat sig nämnvärt för. Särskilt begreppen feedbackloop och politiskt framträdelse- rum visar sig vara produktiva för att illustrera nya sätt för dikten att uppnå interaktion och skapa ”en potentiellt handlande pluralitet”.

Utifrån en avhandling så rik på begreppsdiskussion är det närmast förmåtet att be om mer av den varan, men faktum är att inget av avhandlingen tre mest grundläggande begrepp, *poesi*, *politik* och *poetik* får någon utförligare definition. ”Poesi som politik” är avhandlingens övergripande rubrik. Genremässigt förhåller sig Stenbeck till betydligt mer än just poesi som genre, och det är i sig en viktig poäng i studien. Debutdiktsamlingarna får visserligen varsitt kapitel, men sedan är det rapportboken och ett radioprogram som står i centrum. Det är därför rimligt att fråga sig varför *poesi* används i avhandlingens titel – befinner vi oss redan här lika mycket utanför som innanför bokpärmarna? Även det flitigt och brett använda begreppet *poetik*, som också finns i undertiteln, är svårt att nagla fast. Stenbeck kopplar det till diktens *verkanskraft*, vilket ändå tyder på att poetikens inflytande återfinns lika mycket utanför som inuti verket som sådant. Användningen av begreppet *politik* förefaller vara utifrån dess *common sense*-betydelser. Definitioner har inget egenvärde utan handlar om att förstå begrepp i användning. I det här sammanhanget leder de uteblivna förklaringarna till att *poesi*, *politik* och *poetik* tenderar att smälta samman. Även om detta paradoxalt nog passar in i avhandlingens utgångspunkt i det gränsöverskridande performancebegreppet, skapar de suddiga konturerna osäkerhet kring på vilken nivå Stenbecks analyser opererar.

När aktivistisk samtidspoesi står i fokus påverkar det förstås både urval och analysmetoder. Men ändå: varför just Anyuru och Farrokhzad? Stenbeck förefaller ha valt dem utifrån likhet snarare än skillnad, vilket möjliggör en jämförelse som verkligen går på djupet. Men som läsare ställer jag mig ändå frågan vad en jämförelse ur ett annat perspektiv, exempelvis klass, hade kunnat ge. Vad hade hänt om Stenbeck istället jämfört Anyuru med Jenny Wrangborg, som också deltar i många muntligt präglade rörelsesammanhang, bland annat inom fackföreningsrörelsen, eller Farrokhzad med Johan Jönson, vars uppläsning på Dramaten våren 2002 satte igång en minst sagt affektiv feedbackloop?

En annan fråga som avhandlingen väcker handlar om agentskapet i den aktivistiska poesin. Är det poeterna själva, den aktivistiska poesin, den enskilda diktsamlingen eller det diktande subjektet i texten som gör eller eftersträvar någonting, eller kanske i någon mån alla dessa instanser? Några exempel (samtliga kursiveringar är recensentens):

”Syftet är att undersöka de poetiska och performativa strategier som Farrokhzad och Anyuru *tilllämpar* för att förena den litterära praktiken med *en politisk vilja* till förändring.” (13)

”Studiet av en aktivistisk samtida poesi kräver en teori och metod som förmår fånga *denna poesis vilja till handling*.” (29)

”Farrokhzad använder sig av sin position i offentligheten *för att sammanföra de krafter som hon vet existerar* i samhället med hjälp av poesin och politiska affekter som hat och sorg.” (43)

Stenbeck utgår inte specifikt från författarnas biografi, exempelvis vad det faktum att båda är rasifierade, eventuellt betyder för deras skrivande, och för avhandlingen. Däremot åberopas Mara Lees påstående i avhandlingen *När andra skriver. Skrivande som motstånd, ansvar och tid* (2014), att rasifierade författare oftare har reducerats genom att kopplas till sin biografi. Samtidigt berör Stenbeck begreppen *performativ biografism* och *självvetnografi*, hon nämner Anyurus ”självbiografiska pakt” i debuten och visar att båda poeterna använder inslag ur sina egna liv. Kapitlet om Farrokhzads *Vitsvit* behandlar de erfarenheter av migration och invandring som präglar diktjagets familjehistoria. Gällande *Det är bara gudarna som är nya* nämner Stenbeck förortsområdet Araby i Växjö där Anyuru växte upp, och det förekommer också i en av dikterna. Jag blir helt enkelt nyfiken på hur Stenbeck ser på förhållandet mellan liv och dikt, biografi och författarintention. Roland Barthes proklamation om författarens död i slutet av 1960-talet har ju aldrig slagit igenom inom litteraturvetenskapen och ingen åberopar längre nykritikens begrepp det intentionala felslutet. Tvärtom åberopas författaren ständigt, om än på skiftande sätt. Men dagens betydelsespridande, maktdelande poesi väcker ändå frågan om vilken roll författaren spelar. Investerar den aktivistiska poeten mer av sitt jag, sitt vara – eller handlar det snarare om en särskild sorts rolltagande? Stenbeck är solidarisk med sina poeter och läser dem i huvudsak sympatiskt och intentionalt. Även om det för det mesta leder till både kloka och

väl underbyggda resonemang hade framställningen tjänat på att Stenbeck öppet gått ut med sin egen affinitet med poeternas aktivistiska projekt. En solidarisk läsning tenderar att förbigå de möjliga bevekelsegrunder som kan framstå som mindre fördelaktiga. Avhandlingen pekar exempelvis vid flera tillfällen på hur kollagetekniken och den kollektiva praktiken skapar polyfoni, som innebär en decentralisering där poeterna bereder plats åt andra röster. Men här finns väl också ett drag av appropriering som handlar om *auktorisering*, för saken men också för poeten själv? Att använda *Iliaden* som intertext eller att åberopa kända författare kan ju snarare förstärka den egna rösten och ladda den egna dikten, den egna historien även med kulturellt kapital. Skilda ambitioner kan naturligtvis kombineras och effekterna bli flerfaldiga, men Stenbeck stannar vid de demokratiserande dragen.

Den utveckling Stenbeck skisserar, framför allt hos Anyuru, från en mer textbaserad performativitet i debuten, till en mer renodlad handlingsbaserad poetik, är spännande men kan också ifrågasättas. Jag ska i det följande pröva några alternativa tankar framför allt kring Anyurus identitets- och språksyn. Men först en smärre synpunkt gällande Farrokhzad. I analyserna av hennes poetiska och aktivistiska praktiker anlitar Stenbeck Sara Ahmeds begrepp *vithetens hegemoni* och *känsloekonomi*, det senare förklarar på ett intressant och övertygande sätt efterspelet kring avsnittet av *Sommar i Pt*. Men just med tanke på de ofta upprörda lyssnarreaktionerna kunde Stenbecks karaktäristik av Farrokhzad som en ”folkbildare” spetsas till. Jag kommer att tänka på ytterligare ett begrepp lanserat av Ahmed, i *The Promise of Happiness* (2010): den feministiska glädjedödaren, *the feminist killjoy*, som av Ahmed lyfts fram som en central samhällsförändrande kraft. Och jag tänker att Farrokhzad med sitt sommarprat verkligen agerar just som en sådan glädjedödare när hon kraschar semesterpartyt med sina sanningar om förtryck och motstånd.

När det gäller Johannes Anyuru skulle jag alltså vilja rikta blicken på några alternativa ingångar. När enskilda diktцитat tas upp är det med medvetenhet om att de plockats ut ur sina ursprungliga sammanhang. Utifrån debutdiktsamlingen lyfter Stenbeck alltså fram tre diktarpositioner: förortens Akilles, historiens bard och framtidens politiska profet. Och ifråga om bloggsamlingen/rapportboken *En civilisation utan båt*ar och efterföljande projekt definieras både körledare och torg som möjliga utsägelsepositioner. Ytterligare en funktion eller po-

sition som jag menar gör sig påmind är den som vittne. Spår finns redan i *Det är bara gudarna som är nya*:

Men jag måste stanna och sjunga
Den svarta skapelseberättelsen

Sjunga för att göra verkligt.

Inte oss, men allt annat. (52)

Det här är rapsoden, barden i aktion, men kanske också vittnet? Det finns ett starkt stråk av detta i svensk nutidslitteratur. Kristian Lundberg, Susanna Alakoski och Johan Jönson är bara några exempel på författare som påtalar en skyldighet att vittna om sina erfarenheter, inte minst av klass. Att vittna kan också rymma en religiös dimension, där förkunnelse är en viktig del. Vad vittnar då diktjaget hos Anyuru om? Om föroretsstereotyper – både de som omgivningen formulerar, och de som invånarna själva anammar – men också om ett alternativ till den polarisering och konfrontation som stereotyperna lanserar, eller som det står i debut-samlingens "Svart neon": "Men det måste finnas en tredje väg / någonstans precis här, en tunnel / som leder ner under själva havsbotten!". Det finns fler exempel, här i en blinkning till Ekelöfs "Jag tror på den ensamma människan" ur *Färgesång*:

Det som är hat i mig
är kärlek i någon annan
(ur "Svart neon")

Eller i ett tydligt avståndstagande till våldet:

Batongslag i mörkret. Är det
din Sång? Jag vet inte. Det är
inte min, det får det
inte vara
(ur "Svart neon")

Analysen av Anyurus debut bygger mycket på förorten som konfliktfylld plats och diktsamlingen betecknas som en *motmyt*, där Anyuru "avsäger sig de myter som präglar den vita självförståelsen, den vita historien och den vita litteraturen och konsten eftersom den förnekar all annan politisk och estetisk subjektivitet." (75) Samtidigt, vill jag hävda, finns även en "vit", västerländsk kanon invävd, med spår från Södergran, Harry Martinson, Ekelöf, Tranströmer, ja även Bruce Springsteen. Och om vi för ett ögonblick ändå återoppar Anyurus biografi är det relevant att hans bakgrund snarast präglas av ett mellanförskap, med bakgrund i både Uganda och Borås. Just denna mellanposition

finns instuckat tvärs igenom debutsamlingen, kanske allra starkast uttryckt i den här strofen:

det vita i mig har inget namn
på det som sköljer genom mig
dessa nätter – inte språk, men
liv?
(ur "Svart neon")

Men också här:

Jag sitter på en träbänk
fångad mellan alla dessa ord och världsbilder
(ur "Tid: en sång om Trojas murar")

Stenbeck skriver fram en stark kritik mot det vita, västerländska utifrån diktsamlingens "Den Svarta Skapelseberättelsen", och återoppar bland annat *négritude*-rörelsen. Här saknar jag en relevant referens, Mikela Lundahls idéhistoriska avhandling *Vad är en neger? Negritude, essentialism, strategi* från 2005, som väsentlig nyanserar den entydiga separatism från det västerländska och europeiska som tidigare forskning fört fram. Vad jag ytterst vill komma till är mitt intryck att Anyuru inte bara skriver *motmyt*, utan snarare en form av *medlarmyt*.

Även den utveckling Stenbeck skisserar hos Anyuru, från debutens textbaserade performativitet och romantiska diktarroll, till en mer renodlad handlingsbaserad poetik och aktivistisk position, kan diskuteras. Central i detta sammanhang är den "språkkris" som Anyuru enligt Stenbeck ska ha drabbats av i Aten, något som blir akut i mötet med en flykting som låtit sy ihop sina läppar. Men som jag läser det förlikar sig Anyuru ganska snart med att han är just ett vittne, en observatör. Han konstaterar att detta att se och minnas är lika viktigt som att handla, och att språket trots allt är hans verktyg. "För att se och veta vad man ser krävs en struktur, ett språk." (16) Redan dagen efter den hemska upplevelsen med de hopsydda läpparna, i samband med att Frihetsflottan anordnar en presskonferens, förefaller Anyuru ha återfått hoppet om språket:

Och ja, alla dessa ord och tecken rör vid mig innerst inne, och jag sitter med glansiga ögon, hopsjunkent, matt, för igår kändes det som att ord inte var någonting, efter att jag hade sett flyktingen med den hopsydda munnen, och idag är orden – vad är de? Namn, för att förstå, för att förvandla världen. (78)

Språkoptimismen förblir intakt. När idéhistorikern Edda Manga mot slutet av vistelsen frågar Anyuru vad han lärt sig under resan, blir svaret: "Något om ord"..."Att de kan betyda så lite, näs-

tan ingenting. Men också allt, när människor talar utan fruktan, och andra människor lyssnar, utan rädsla för att höra.” (114) I *En civilisation utan båtar* framträder ytterligare en diktarposition som Anyuru identifierar sig med men som Stenbeck inte tar upp, den västafrikanska *jalin*, som förenar urgamla sånger med samtida händelser. ”En krigare var värdelös utan sin jali, sin besjungare, och vice versa. De var oskiljaktiga från varandra”, skriver Anyuru (93), och fortsätter: ”Jalin var rådgivare, medlare, historieberättare.” Här dyker alltså medlaren upp igen.

Samtidigt som Stenbecks analyser är rika och tankeväckande är det alltid vanskligt att inordna konstnärlig verksamhet inom ramen för ett visst perspektiv, särskilt när det gäller förhållandevis nya författarskap där det är svårt att dra långtgående slutsatser. Att i alltför hög grad kategorisera poetiska utsagor och aktiviteter som delar av en tydlig strategi eller som svar på förväntningar utifrån ger i värsta fall en ganska instrumentell bild av konstnärlig verksamhet. På samma sätt riskerar ett utvecklingstänkande där poeten framställs som tydligt på väg från ett förhållningssätt till ett annat att osynliggöra de delar som trots allt är tämligen konstanta. Jag skulle säga att just språkoptimismen är en sådan konstant i Anyurus författarskap.

Evelina Stenbeck har skrivit en både angelägen, gedigen och njutbar avhandling, som trots ett till synes begränsat primärmaterial uppvisar en avsevärd bredd av relevant forskning, begreppsanvändning och intressanta kontextualiseringar. Stenbecks analyser omfattar såväl sensibla textläsningar med ansenligt siktdjup som uppslagsrika undersökningar av aktiviteter och händelser utanför baksidan. Avhandlingen tillhandahåller också viktiga begreppsliga verktyg för undersökningar av den litterära händelsen som processuell och relationell. Stenbeck pekar på konsekvenserna av en förändrad konstsyn och erbjuder därmed också nya sätt att se på tidigare praktiker – i den meningen öppnar undersökningen även för historiska insikter.

Den föredömliga tydligheten ifråga om urval och perspektiv, som gör avhandlingen lätt att överblicka och argumentationen enkel att följa, medför en viss slutenhet inför alternativa analysmodeller med andra möjliga resultat. Även om undersökningen av Johannes Anyurus författarskap har en rad förtjänster, finns anledning att ifrågasätta både den polarisering som skrivs fram utifrån debutsamlingen och dramaturgin kring den språkkris i Aten

som enligt Stenbeck gör poeten till aktivist. Avhandlingen präglas också av en viss oklarhet kring vem eller vad som utgör det handlande subjektet i den aktivistiska, performativa poetiken. Även om självbeträffande och performativ biografism åberopas infinner sig frågan vilken roll poeternas biografi, och livsberättelse spelar och vilken dignitet deras eventuella intentioner ska tillmätas. Vem eller vad är det ytterst som styr över den konstnärliga praktiken – är det den enskilda poeten, omgivningens förväntningar, en övergripande estetik eller handlar det snarare om en funktion i texten?

Invändningarna förtar nu inte det faktum att Stenbecks avhandling utgör ett centralt bidrag till ett på svensk botten tämligen underutforskat fält. Stenbeck pekar ut en nödvändig nyorientering för lyrikforskningen, där de hermeneutiska och modernistiska läsarterna inte räcker till för att fånga spännvidden i en poesi som sätter såväl poetens som det diktande subjektets och det lyriska yttrandets legitimitet och representativitet i fråga. Genom att välja två aktuella författare vars poetiska och aktivistiska praktiker befinner sig någonstans mellan de formmedvetna och budskapsdrivna polerna lyckas Stenbeck också säga någonting väsentligt om en poesi som är nyskapande utan att vara avantgardistisk eller språkpeppistisk. Stenbecks perspektivrika genomlysning av Anyurus och Farrokhzads politiska poesi kommer därför att utgöra en central pusselbit i det fortsatta utforskandet av aktivistisk, performativ dikt med samhällsförändrande syfte och potential.

Åsa Arping

Morten Feldtfos Thomsen, *Scenes of Writing, Scenes of Looking. Don DeLillo, Claus Beck-Nielsen, and the Politics of the Novel*. Institutionen för språk, litteratur och interkultur, Karlstad University Studies 2016:32. Karlstad 2016.

“Literature is dead and the image killed it” (5). With this provocation, Mr. Morten Thomsen opens his meticulously researched dissertation, *Scenes of Writing, Scenes of Looking: Don DeLillo, Claus Beck-Nielsen, and the Politics of the Novel*. This resourceful project is not, however, a whodunit that *recreates* a crime scene, so much as an interrogation of whether a crime (against literature, that is) has been committed at all. In Mr. Thomsen’s hands, the contemporary novel might re-